

כשהגיע כבר למחוז חפצו, שאז נתחייב ומקיים בזה המצות עשה ביומו תתן שכרו, אבל בעודו נוסע לא נתחייב, ולא מקיים בתשלומין מצות עשה, והוא הדין לדין כשנוסע בטקסי עם נהג יהודי, שמתחייב לשלם רק בסוף, כשמשלם בסוף מקיים בזה המצות עשה ביומו תתן שכרו ולא קודם, שפטור לשלם בסוף, אבל אין בזה קיום מצות עשה, וראויים הדברים לגאון וקדוש כמותו זצ"ל, שחיפש אך ורק מצוות בכל אורח חייו, מצא דקדוק גם בזה, ונראה שראוי לכוון כשמשלם לקיים בכך מצות הבורא יתברך שמו ביומו תתן שכרו, וכן מקיים בזה רצונו ית"ש "בכל רוכיך דעהו".

סימן תתק

שאלה: מצוות יישוב הארץ בזמן הזה.

נשאלתי כמה וכמה פעמים אם מצוה לעלות לארץ ישראל בזמן הזה, ועיין בבאר היטב על אבה"ע סוף סימן ע"ה, דהביא בזה פלוגתא דרבנן שיטת התוס' סוף כתובות (ק': ד"ה הוא) בשם הרב ר' חיים כהן שאין מצוה בזמן הזה, ובהרא"ש, אגודה וטור משמע שיש מצוה בזה"ז, אבל בפתחי תשובה שם הביא שיטת הרמב"ן ז"ל דגם בזה"ז היא מצוה עשה מקרא דוירשתם אותה וישבתם בה, ושקולה כנגד כל המצוות וכמבואר בספרי, והביא דכן הוא שיטת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים, ושהרי"ט בתשובה נ"ח הוכיח דמש"כ בתוס' בשם ר"ח כהן איזה תלמיד טועה כתבו ולא דסמכא, ע"ש. ועיין עוד במש"כ במועדים חמנים ח"ה סימן שמ"ו בהגה"ה, דיש לנקוט דהוא מחלוקת הפוסקים, ולכן המקילין כשיטת התוס' יש להם על מה לסמוך, ע"ש.

ולדעתי נראה דכיון דהמצות עשה להתיישב בארץ ישראל היא מקרא ד"והורשתם אותם וישבתם בה", הרי דבפסוק גופא מפורש שהמצוה היא לגרש תחילה שבעה עממין שהם עובדי ע"ז, ומעתה נראה דגם המצוה לדורות היא דוקא אם יכול לגור במקום שלא יושפע מעוברי עבירה, ועיין בספר ויואל משה להגה"ק מסאטמאר זצוק"ל, מאמר ישוב א"י שהאריך להוכיח מדברי הפוסקים שאף להפוסקים דאיכא מצות עשה לעלות לארץ ישראל היינו דוקא כשדעתו לעלות לשם שמיים ולהתעלות בארץ ישראל וכן ציין לפניי שלהי כתובות שמבואר כן, ע"ש. ולדברינו מבואר כן

לעבור, אבל בפועל שגמר עבודתו בערב ועיקר חיובו חל רק אז, הא אינו מחוייב לשלם לפני שהגיע הזמן שאין עוד חיוב כלל שלא לעבור בבל תלין ואין ראייה מירושלמי לענין זה, מיהו בעיקר הדין נראה כמ"ש שאנוס אינו פטור ושפיר חייב למנוע קודם ואכמ"ל. (ולא דמי לאנוס ביום אחרון שתלוי בו ואינו חיוב, אבל כאן שחייב לשלם בודאי חיוב עליו לדאוג לכך מקודם, ודומה למי שנוסע למרחקים בלי תפילין וכשמגיע זמן הנחת תפילין טוען שאנוס, שבודאי חייב קודם לדאוג לכך, וגם כאן כיון שיודע שצריך לשלם חייב לדאוג לכך מקודם, או שאני הכא שאין עוד סיבת החיוב דבל תלין שצריך לזה תביעה).

י. חומר האיסור של בל תלין.

ויש להאריך ולבאר בענינים אלו, אבל העיקר באחי לרמו שאיסור בל תלין חמור מאד, ומצוה לפרסם דברים אלו, והקדוש הארז"ל נהג שלא להתפלל מנחה לפני שמשלם לפועל או קבלן שגמר עבודתו, ואפילו לא תבעו הפועל כלל, ואם ח"ו הפועל מצטער שחסר לו כסף, החטא ופגם נורא מאד ר"ל, ושמענו מגאוני ישראל זצ"ל שנהגו להקפיד מאד באיסור זה, וכן מצוי בפועל או בעזרת שבעה"ב מעכב ככוונה את תשלום השכירות בזמן כדי לאלצו שלא לעזוב מיד עם קבלת התשלום בלי הודעה כמו שעושים הרבה פועלים היום, ואף שמדין תורה מזכותי הפועל לחזור בו כשירצה אפילו באמצע היום, עזרת וכדומה לדעת הרבה פוסקים הוה כמלאכה בדבר האבד לבעה"ב שאסור לו לחזור וכל שכן בזמננו, ובעה"ב מותר להטעותו שישלם יותר, שיעבוד עד גמר התחייבותו כמנהג פועלים ולבסוף לא ישלם, ודינים אלו מבוארים היטב בש"ע הלכות שכירות פועלים (של"ג) ובפוסקים, אבל על כל פנים לעכב שכירותו כאשר כבר חייב לו ביומו מדין תורה, וכל שכן לחשש בעלמא, ח"ו להקל בזה, ובאנו בדברים אלה להעיר על חומר לאו זה שבעוונותינו הרבים נכשלין בזה היום רבים מחסרון ידיעה, וה' יעזור שנוכה לקיים כהלכה מצוה זאת לשלם פועל בזמנו, וגם רמו נאה יש בו: שגם הבורא ית"ש ישלם לנו שכן תיכף ביומו, אבל לא ינכה לנו משכרנו לעתיד לבא אמן!

והנהגה נפלאה שמעתי מהקדוש ה"חפץ חיים" זצ"ל, שלא שילם לבעל עגלה אלא בסוף,

המצוה שחכמים מפליגים בה והוא דירת ארץ ישראל עד שאמרו כתובות (ק: ק) כל היוצא ממנה ודר בחו"ל יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וזולת זה הפלגות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה שנצטוינו לרשת הארץ לשבת בה אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה" ע"ש היטב, ומזה הבינו האחרונים ששיטת הרמב"ן היא שיש מצוה מן התורה לעלות לארץ ישראל, אבל מדהיטת לשונו נראה שעיקר המצוה היא לכובשה ולא לעזוב אותה אח"כ אלא רק לגור בה כדכתיב וירשתם אותה וישבתם בה ומיניה יליף הרמב"ן שגם בזמן הזה אסור לצאת והפליגו חז"ל דהוה כעובד עבודה זרה שגם בזמן הזה מעלה גדולה בישיבת הארץ ולכן הנמצא שמה אסור לצאת, אבל לא חל חיוב אקרקפתא דגברא דכל אחד ואחד לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה ככל מצות עשה, דק מפרש דבזמן הזה נמי נוהג המצות עשה ומעלה גדולה בישיבת הארץ ולכן היושב בה אסור לצאת "וירשתם אותה וישבתם בה" והוה כעובד עבודה זרה, ואם כן אף שמעלה וסגולה גדולה לישב בפלטרין של מלך ולעבוד אותו שמה והוא הארץ ש"עליונים ותחתונים משתוקקים לה" (נוסח א"י הגר"א זצ"ל במכתבו) וראוי לכל אחד להשתדל לעבוד ה' שמה, מ"מ הנמנע לא ביטל ועבר על מצות עשה, כמו שביארנו.

ובמק"א הסברתי גדר מצות יישוב ארץ ישראל, שבמשנה ברורה (תקל"א ס"ק י"ד) פירש שאפילו לראות חבירו מותר לצאת מארץ ישראל, ותמוה שלצאת בספינה ע"ש התירו כהאי גוונא ולא לבטל מצות יישוב ארץ ישראל, ונראה להצדיק את הצדיק בעל מ"ב זצ"ל, דכשם שבסוכה נאמר תשבו ויוצא ונוהג כעין ביתו ומספיק בכך, וכן במלואים שנאמר בו תצאו מותר לצאת לדירתו וכמו שהבאנו במועדים וזמנים ח"א סימן ס"ד, כן בארץ ישראל נאמר בו וישבתם, אבל יוצא לסחורה שיוצא גם מביתו, או לדעת המ"ב גם לראות חבירו, ורק לטיול אסור שמבזה קדושת הארץ עם מעלותיה לטיול בעלמא, אבל אין גם בו ביטול מ"ע כיון שדירתו בארץ ויוצא עראי ולפרקים.

והתוספות סוף כתובות (ק: ק) כתבו בשם רבינו חיים

מקרא, נמצא לפי זה שאין כאן חובת ציבור בזה"ז, רק יש לדון בכל יחיד ויחיד אם ראוי לו לעלות ארצה, וידוע שבעו"ה כח היצר הרע בארץ הקודש הוא גדול ומושך מאד, מפני שקדושתה רב מאד, ולכן אדם שמרגיש שיש לו הרצון לעלות לארץ ישראל ובפרט שסובל מהיותו בדרום אפריקה מחמת שאין שם חיי דת תקינים, עצתי שיערוך בקור בארץ ישראל, ינסה לקבוע איפה יגור, איפה יתחנכו בניו ובנותיו, והיאך תהיה פרנסתו, ורק לאחר שיסדר הכל עלה יעלה ויצליח לעבוד ה' בפלטרין קדשו.

ואעתיק בזה מש"כ במועדים וזמנים (סטנציל) שנדפס שנת תשי"ח עמוד קנ"ו דהבאתי שם לזה חידוש נפלא של המאירי סוף כתובות וז"ל: "וכשם שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצויין שם דינו כארץ ישראל וכמו שאמרו כל הדר בבבל כאלו דר בארץ ישראל שכל מה שאמרו לא אמרו אלא מפני שסתם חרץ לארץ אין חכמה ויראת חטא מצויין בה לישראל לרוב הצרות ועול הגליות שסובלים שם אלא אם כן על ידי עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות והתייאש מהם לעבודת השם לשרידים אשר ה' קורא, וסתם ארץ ישראל חכמה ויראת חטא מצויין בה עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם וזוכים ליהנות מזיו השכינה ועל זו אמרו אפילו שפחה שבארץ ישראל מובטחת לה שהיא בת העולם הבא" ע"ש, ומבואר מדבריו דמעלת ארץ ישראל היא מפני שחכמה ויראת חטא מצויין בה ויכולים לעבוד את ה' כראוי, מה שאין כך בחו"ל שיש עול הצרות והגלות רק יחידים יכולים לעבוד ה' כדבעי, לכן הפליגו חז"ל במעלת ארץ ישראל ושכחה. ודו"ק היטב בזה שדייק בלשונו "כל מקום שחכמה ויראת חטא מצויין שם דינו כארץ ישראל" ולפי זה נמצא דהעיקר תלוי באופן אפשרותם לעבוד את הבורא יתברך שמו, שבכל מקום שהוא יכול לעבוד ביותר את הבורא אם כן מקומו עכשיו היא בארץ ישראל ממש שהעיקר היא החכמה ויראת חטא ובמקום שיכולים להשיגו יותר צריכים שם להימצא, כמבואר בדברי המאירי.

אבל הרמב"ן בספר המצוות וכן בפירושו לתורה פ' מסעי נראה שמצוה מן התורה להתיישב בארץ הקודש, וז"ל בספר המצוות (ד): "ואומר אני כי

ולכן כל זמן שלא יקיים כהנ"ל, אין אני מייעצו לעלות, רק ימתין במקומו עד שיבוא בקרוב בן דוד, וצדקות עשה הקב"ה לישראל שפיוזן עד ביאת הגואל. ועיין בספר ויואל משה מהגה"ק האדמו"ר מסאטמאר רבי יואל טייטלבוים זצ"ל אריכות דברים בגדר מצות ישוב הארץ בזמן הזה וטעם הנמנעים לעלות.

ומרגלא בפי אדוני אבי מורי זצ"ל "מוטב להיות יהודי בחו"ל המשתוקק לעלות ארצה מלהיות יהודי בארץ ישראל שמשתוקק לגור בחו"ל עם חיי נחת ורווחה" ובהשתוקקות לקיים מצוה והכנות כזריזין מקדימין, כמו אברהם אבינו שהשכים בבוקר בזריזות ועסק בהכנות לחבוש חמורו, ואף אלו המשתוקקים להיות ראויים לעלות ארצה, זהו כבר מעין המצוה, ועל זה סמכו רבים מגאוני וצדיקי הדורות שלא עלו לארץ ישראל, ולא נאריך כאן יותר, שכודאי מי שיכול לעלות לארץ ישראל ולעבוד הקב"ה בהיכל קדשו אשריו ואשרי חלקו, רק יזהר שתהא לו עלייה כפשוטו. והקב"ה יוליך אותנו קוממיות לארצנו, ונזכה לעלות ברנה לארצנו, לראות בעינינו ישועת ה' נחמת ציון וכיאת הגואל אמן!

דעכשיו אין מצוה לדור בארץ ישראל כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולים ליזהר בה ולעמוד עליהם" ע"ש, שלכאורה פותחין בזה טעם תרש למנוע לעלות לא"י, וידוע שא"י הגר"א זצ"ל נמנע מלעלות לארץ, ויש מתלמידיו שפירשו טעמו שבארץ הקודש הוקבע המנהג באיסור חרם שלא לעשר של נכרי, ואילו דעתו היה להחמיר כשיטת התוספות ע"כ לא רצה לשנותם ממנהגם ונמנע לעלות, והטעם אינו ברור ואולי הי' לו טעם אחר, והעיקר הוא שאצלנו יש הרבה ענינים בארץ ומחוצה לה שמאד קשה ליזהר בהו וסומכין אנו להקל. ועיין בספר שלי"ה שהעלה דהקולות במצות התלויים בארץ אינם אלא למי שכבר נמצא בתוכה אבל העולה לא"י במטרה לעבוד שם ה' אין מקום לשום קולות כלל. והבאנו שם איזה ראשי ענינים מהענינים המבוארים שם שבגלל זה קשה גם בזמננו הנוכחי לקיים כדין מצות התלויות בארץ ושאר ענינים בארץ הקדש, ואכמ"ל בזה.

וידועים דברי הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, דכמו מצות מילה שהיא מצוה גדולה ומ"מ נדחית כשמתו אחיו מחמת מילה, כך יישוב ארץ ישראל מצוה רבה היא, אבל הרבה מאחינו מתו בזה,

תם ונשלם "תשובות והנהגות" (ח"א) הוצאה תנינא השבח לא-ל בורא עולם!